

خانواده

بهره‌وری صرفه‌جویی

مقدمه:

دست‌یابی به استقلال در تمامی ابعاد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، نظامی و... مستلزم تلاش و کوشش بی‌وقفه، توسعه و سازندگی برنامه‌ریزی شده، حفظ و حراست اموال و منابع موجود، اقتصاد بدون نفت و... است. این امر میسر نیست مگر این که از درون بنیادی‌ترین و مهم‌ترین مرکز تربیتی و آموزشی هر انسان، یعنی خانه و خانواده شروع کنیم.

از جمله مباحثی که در حال حاضر برای جامعه ما از ارزش و منفعت بسیار برخوردار است و در ضرورت آن تردیدی وجود ندارد، مبحث خانواده و بهره‌وری است. بهره‌وری چیزی نیست جز استفاده بهینه از امکانات و منابع طبیعی، که هنوز بسیار از آن بیگانه‌ایم. به بیان دیگر، برای آن که اقتصادی سالم داشته باشیم، باید از آن چه داریم به نحو احسن استفاده کنیم.

انسان موجودی اجتماعی است و خواست‌هایش تنها در ظرف جامعه تأمین می‌شود. آدمی برای برآورده شدن نیازهایش ناگزیر از زندگی در کنار دیگران و داشتن ارتباط با آن‌هاست. به عبارت دیگر، هیچ انسانی نمی‌تواند به دور از جامعه زندگی کند. اما برای این که انسان بتواند به آسانی و با آسایش در کنار دیگران زندگی کند، قبل از هر چیز باید از اصول و ضوابطی خاص که تضمین‌کننده حیات انسان‌هاست پیروی کند. به سبب این همزیستی، انسان‌ها از نحوه رفتار و کردار همدیگر بسیار تأثیر می‌پذیرند. از سوی دیگر، انسان برای این که بتواند به زندگی‌اش ادامه دهد، نیاز به رعایت اصول و قواعد خاص اخلاقی دارد. یعنی چنین نیست که هر چه دلش بخواهد انجام دهد؛ برای مثال هیچ کوششی نکند و از دسترنج دیگران ارتزاق کند، یا به هیچ قاعده و قانونی پای‌بند نباشد و بگوید زمین مال خداست و نعمات هم مال خدا و او هم بنده خداست و می‌تواند هر چه می‌خواهد برای خودش بردارد و ببرد و بخورد. نه، هرگز چنین نیست.

از آن جا که حیات و بقای انسان از ضروری‌ترین امور زندگی اوست، برای دست‌یابی به این امر، نیاز به تهیه غذا و طعام دارد که آن هم تأمین نمی‌شود مگر با تلاش و کوشش او، و در نهایت پس از کسب روزی باید در استفاده و

راشد جعفرپور کلوری

مفاهیمی نظیر

صرفه جویی، قناعت در مصرف منابع، عدم اسراف و تبذیر، استفاده مناسب از زمان، اهمیت دادن به ارزش کار و پویایی پیوسته به سمت کمال، نکوهش توقف و سکون و... همه از مواردی است که می تواند موتور

محركه نیرومندی برای انجام بهتر و کاراتر امور خانواده و کشور و دست یابی به نتایج

مطلوب تر و در نهایت

تکامل انسان گردد.

باری تعالی متجلی است، چرا که فلسفه خلقت کائنات، به ویژه انسان، به کمال رسیدن و بهره ور شدن و هر روز بهتر از روز قبل شدن است. خداوند می فرماید: کلوا و اشربوا و لاتسرفوا؛ بخورید، بیاشامید ولی اسراف نکنید. امام علی - علیه السلام - نیز در نامه ۱۲ نهج البلاغه فرموده است: «اسراف را کنار بگذار و روش میانه را پیشه کن. امروز به فکر آینده باش. از اموال دنیا به مقدار ضرورت برای خویش نگه دار و زیاده آن را برای روزی که بدان نیازمندی (آخرت خویش) پیش فرست.»

با توجه به همین دیدگاه، مقام معظم رهبری به انضباط اقتصادی، وجدان کار و انجام کار سازنده اشاره می فرمایند. ایشان در پیام نوروزی سال ۷۵ فرمودند: «من همه را به رعایت منابع مالی کشور توصیه می کنم. کشور ما کشور ثروتمندی است. اسراف بداست و از نظر شرعی گناه و حرام می باشد. از نظر منطق عقلایی و اداره کشور هم یک کار ممنوع و زشت است. اسراف در ثروت عمومی و موجودی های این کشور و منابع طبیعی و نیز در آن چه با زحمت زیاد به دست می آید، اسراف در نان، آب و انرژی و نیروی انسانی، همه این ها بداست.»

مفاهیمی نظیر صرفه جویی، قناعت در مصرف منابع، عدم اسراف و تبذیر، استفاده مناسب از زمان، اهمیت دادن به ارزش کار و پویایی پیوسته به سمت کمال، نکوهش توقف و سکون و... همه از مواردی است که می تواند موتور محركه نیرومندی برای انجام بهتر و کاراتر امور خانواده و کشور و دست یابی به نتایج مطلوب تر و در نهایت تکامل انسان گردد.

نگه داری آن اصولی را رعایت کند. در خانواده است که انسان اصول مختلف چگونه زیستن بر روی کره خاکی، از جمله بهره وری و صرفه جویی را می آموزد.

مفهوم بهره وری

تعاریف متعددی از بهره وری ارائه شده است، اما ساده ترین تعریف بهره وری، بهره گیری یا بهره مندی بهینه از امکانات و شرایط موجود است. بهره وری در تمامی سیستم ها و نهادهای اجتماعی می تواند وجود داشته باشد و با برنامه ریزی اصولی می توان به حداکثر بهره وری دست یافت.

امروزه بهره وری به عنوان مهم ترین عامل توسعه کشورها محسوب می شود. بهره وری، یک روش، یک مفهوم و یک نگرش درباره کار و زندگی است، و در واقع به آن به عنوان یک فرهنگ و یک جهان بینی نگریسته می شود. با توجه به مفهوم بهره وری مشخص می شود که جوهره این مفهوم در جامعه ما تازگی ندارد. مفهوم بهره وری در کلام

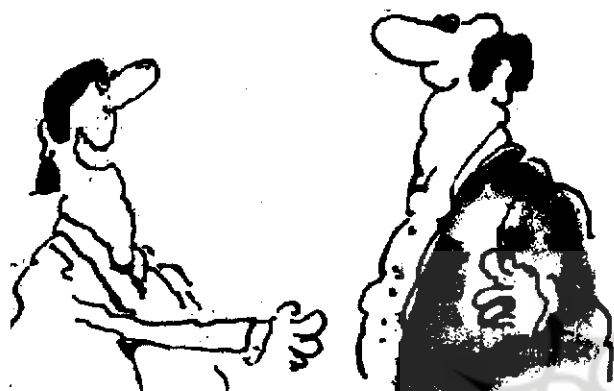

موفقیت در دست یابی به هدف بهره‌وری در هر جامعه،
 منوط به داشتن مدیرانی بصیر، آگاه، لایق، خلاق، دلسوز و
 هنرمند است. تا زمانی که آگاهی کامل در مورد اهمیت بهره‌وری و بهبود آن
 در سطوح ملی، سازمانی، خانواده و فرد حاصل نشود، توجه به
 بهره‌وری هیچ گاه جامه عمل نخواهد پوشید.

انسان، مهم‌ترین عامل بهره‌وری

افزایش بهره‌وری در تمامی عرصه‌های زندگی از جمله خانه و خانواده، مراکز تولیدی، واحدهای خدماتی و بخش‌های مختلف اجتماع امری ضروری است و به عنوان مطلوب‌ترین راهبرد توسعه اقتصادی به شمار می‌آید. اما آن چه شاه بیت غزل شیوای پیشرفت و بالندگی یک جامعه زنده و پویاست، نیروی انسانی آن جامعه است. نیروی انسانی تربیت شده، آموزش دیده، ماهر، کارآمد و دارای انگیزه مثبت و سازنده است که می‌تواند با ترکیب مطلوب منابع مادی و استفاده بهینه از آن‌ها معجزه بیافریند. منابع مادی در همه کشورها، اگرچه به تفاوت، در اختیار انسان‌ها قرار دارد، لیکن در جایی به سبب عدم تربیت و آموزش صحیح، جهل و بی‌دانشی، نداشتن تخصص و نیز به علت نبودن انگیزه تلاش و فعالیت به هدر می‌رود، و در جای دیگر، تبدیل به کالاهای ظریف، دقیق و بدیع و مورد نیاز همه انسان‌ها در همه نقاط جهان می‌گردد، ضمن این که جنبه‌های کارایی و اثر بخشی، یا به عبارت دیگر، بهره‌وری نیز کاملاً رعایت شده است. در این جاست که نقش خانواده و مربیان آموزش و پرورش مشخص می‌شود، زیرا هر دو نتیجه را اینان به دست می‌دهند: نیروی انسانی مفید و مؤثر یا مضر و سربار برای جامعه. در تمام جوامع، نیروی انسانی واجد شرایط و دارای صلاحیت است که بزرگ‌ترین سرمایه هر کشور را تشکیل می‌دهد و این هنر خانواده و مسئولان و برنامه‌ریزان کشور است که بتوانند از این منبع سرشار الهی، که استفاده درست و به جا از سایر منابع نیز منوط به تربیت صحیح آن است، بهره کافی ببرند.

خانواده، مهم‌ترین رکن بهره‌وری بالا

موفقیت در دست یابی به هدف بهره‌وری در هر جامعه، منوط به داشتن مدیرانی بصیر، آگاه، لایق، خلاق، دلسوز و هنرمند است. تا زمانی که آگاهی کامل در مورد اهمیت بهره‌وری و بهبود آن در سطوح ملی، سازمانی، خانواده و فرد حاصل نشود، توجه به بهره‌وری هیچ گاه جامه عمل نخواهد پوشید.

در جمع خانواده، پدر، مادر و فرزندان بزرگ‌تر، نقش هدایت و برنامه‌ریزی برای فرزندان کوچک‌تر را بر عهده دارند و شیوه‌های تربیتی صحیح آنان است که فرزندان با قدرت بهره‌وری بالا تربیت می‌کنند. فرزندان که این گونه تربیت شوند هم به اقتصاد خانواده و هم به اقتصاد جامعه کمک خواهند کرد. بنابراین اگر خانواده‌ها از بهره‌وری بالا برخوردار باشند، جامعه و ملت نیز از آن بهره‌مند خواهند شد.

مقایسه بهره‌وری در برخی از کشورهای جهان

همان‌طور که پیش‌تر گفتیم امر بهره‌وری در عصر جدید به یک جهان‌بینی و فرهنگ تبدیل شده است و هر کشوری

با این نگرش، مفهوم بهره‌وری عبارت است از: استفاده بهینه از نیروی انسانی و منابع موجود در کشور.

عربی هم واژه اقتصاد به جای صرفه جویی به کار می رود که در زبان فارسی نیز گاهی اوقات این واژه به جای صرفه جویی مورد استفاده قرار می گیرد. «کلمه اقتصاد در لغت از قصد، میانه روی و تجاوز نکردن از حد و راه آسان است و مقتصد به معنای معتدل و اقتصاد به معنای اعتدال است.» (شیرازی، ص ۲۰)

در اسلام، اقتصاد از تاریخچه خاصی برخوردار است، به طوری که «پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - از آغاز هجرت به مدینه و قبول رهبری و زمامداری مردم، به تشکیل بیت المال پرداخت که بودجه آن از طریق زکات، خمس، انفال، خراج و جزیه فیسی، جمع آوری و به مصرف نیازمندی های جامعه اسلامی و تأمین خسارات و کمبودها و بیمه افراد ناتوان و مستمند می رسید.» (ابراهیم حسن، ص ص ۴۶۱ و ۴۷۲) دین اسلام همواره بر اصل اعتدال تأکید کرده و به ویژه در امر خرج و هزینه، به اعتدال و میانه روی توصیه کرده است.

گروهی را عقیده بر این است که اگر مدیریت و برنامه ریزی در امور اقتصادی به صورت اصولی و کارشناسانه صورت گیرد، دیگر صرفه جویی جایگاهی پیدا نمی کند. بدیهی است که اگر مدیریت و برنامه ریزی جامعه

که توجه به اصل بهره‌وری را در میان شهروندان خود به خوبی رواج داده، به استقلال بیش‌تر نیز دست یافته است.

بررسی آمار بهره‌وری در کشورهای جهان نشان می‌دهد که در ژاپن به ازای هر ۸ ساعت کار، ۷/۵ ساعت، در کشور آلمان به ازای هر ۸ ساعت کار، ۶/۵ ساعت و در ایران به ازای هر ۸ ساعت کار، ۴۵ دقیقه بهره‌وری وجود دارد. به گفته آقای علی رضا قلی، نویسنده کتاب جامعه‌شناسی نخبه کشی، هر ایرانی در طول ۸ ساعت کاری فقط یک ساعت کار می‌کند و این امر مؤید آن است که بهره‌وری در فعالیت‌های تولیدی و صنعتی کشور ما بسیار پایین است. علت پایین بودن میزان بهره‌وری در کشور ما این است که مفهوم بهره‌وری به درستی درک نشده است. از این رو لازم است خانواده‌ها، مربیان و برنامه‌ریزان، این امر مهم و کلیدی را در شرایط کنونی کشورمان جدی گرفته، مورد بحث قرار دهند. بسیاری از کشورهای جهان، هر گاه از بیماری‌های اقتصادی نظیر تورم، رکود یا کساد اقتصادی آسیب دیده‌اند، به امر بهره‌وری و حتی بهبود بهره‌وری روی آورده‌اند، ولی در کشور ما به دلیل عدم آگاهی عمومی از این مقوله، فقط چند سالی است که به این امر روی آورده‌ایم، آن هم نه به طور جدی و زیربنایی، بلکه کاملاً سطحی و صورتی، که امید است دولت محترم جمهوری اسلامی ایران نسبت به این مهم با نگرش جدی و اصولی بپردازد تا از منافع آن تمام ملت برخوردار شوند. اما بحثی که در کشور و به طور کلی فرهنگ ما بیش‌تر به آن توجه شده و شاید جای بهره‌وری را کمی اشغال کرده است، بحث صرفه‌جویی است که ذیلاً آن را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

مفهوم صرفه جویی

صرفه جویی به معنی اندازه نگه داشتن در خرج، پس انداز کردن و اقتصاد است. (محمد معین، ص ۲۱۴۶) در زبان

بررسی آمار بهره‌وری در کشورهای جهان نشان می‌دهد که

در ژاپن به ازای هر ۸ ساعت کار، ۷/۵ ساعت، در کشور آلمان به ازای هر ۸

ساعت کار، ۶/۵ ساعت و در ایران به ازای هر ۸ ساعت کار، ۴۵ دقیقه

بهره‌وری وجود دارد.

از ترکیب کار و تلاش مداوم و اصولی و رعایت صرفه جویی و قناعت و جلوگیری از اسراف و تبذیر، بهره‌وری حاصل می‌شود.

میان‌ه روی کند، خدا بی‌نیازش کند و هر که اسراف کند، خدا فقیرش کند.» (نهج‌الفصاحه، ص ۶۰۱) ایشان هم چنین می‌فرماید: «به قناعت خو کنید، زیرا قناعت مالی است که تمام نمی‌شود.» (همان، ص ۴۱۹)

اگر به سیره زندگی امامان - علیهم‌السلام - و اصحاب با وفای پیامبر نظری بیفکنیم، خواهیم دید که این بزرگواران در تمامی دقایق زندگی اصل صرفه‌جویی را اجرا می‌کردند، تا حدی که امام علی - علیه‌السلام - آن قدر بر کفش‌هایش وصله زده بود که دیگر جایی برای وصله زدن باقی نمانده بود. در زندگی خلیفه دوم (عمر) هم می‌بینیم که در فتح مرزهای ایران چنان ساده‌پوش بود که سپاهیان ایران را به تعجب واداشته بود.

شایسته ذکر است که زنان به سبب داشتن بیش‌ترین نقش و اثر در امور تربیتی جامعه، در امر صرفه‌جویی و عدم اسراف هم، این قشر از جامعه می‌تواند نقش بسیار مهمی ایفا کند.

البته ناگفته نماند که به موازات صرفه‌جویی، اسلام به کار و تلاش در جهت تأمین نیازمندی‌های زندگی بسیار توصیه کرده است. به عبارت دیگر، از ترکیب کار و تلاش مداوم و اصولی و رعایت صرفه‌جویی و قناعت و جلوگیری از اسراف و تبذیر، بهره‌وری حاصل می‌شود.

نقش کار در اقتصاد جامعه

اسلام برای کار و تلاش اهمیت بسیار قائل است و مسلمان با این که می‌داند خدای متعال بر همه انسان‌ها اتمام حجت کرده است که «ان الله هو الرزاق ذو القوه المتین» همانا خداوند تنها کسی است که روزی دهنده صاحب نیروی محکم است (سوره ذاریات، آیه ۵۸)، اما هرگز از تلاش و معاش دست بر نمی‌دارد و کار، بزرگ‌ترین سرمایه دانسته شده است. پیامبر اسلام (ص) در ۱۴۲۶ سال قبل فرموده است: «لا معاش له لامعاد له»، یعنی کسی که معاش ندارد، معاد ندارد. وی هم چنین می‌فرماید: «ان الله يحب المؤمن المحترف» (وسایل الشیعه) خداوند مؤمنی را که به حرفه‌ای مشغول است، دوست دارد. در حدیث دیگری از پیامبر نقل شده است: «ملعون من القی کله علی الناس» (کافی، ۷۲/۵) هر کسی بیکار بگردد و سنگینی «اقتصادی» خود را بر دوش مردم بیندازد، ملعون است و لعنت خدا شامل اوست. پیامبر

کاملاً اصولی و منطقی باشد، نیاز به صرفه‌جویی نیست. ولی آیا واقعاً چنین است؟ از آن جا که انسان نمی‌تواند به صورت ماشین عمل کند و همیشه ورودی‌های انسان با خروجی‌های عملکرد او یکی نیست، بلکه بسیار متنوع است، پس هرگز بی‌نیاز از صرفه‌جویی نمی‌توانیم زندگی کنیم.

صرفه‌جویی در اسلام

در فرهنگ اسلامی امر صرفه‌جویی و حذف اسراف و حیف و میل اموال امری کاملاً بدیهی و قطعی است و همگان توصیه به اجرای آن شده‌اند. زندگانی پیامبر - صلی‌الله‌علیه و آله - و امامان معصوم - علیهم‌السلام - نیز حاکی از صرفه‌جویی و عدم اسراف و تبذیر است. نکته این جاست که اصل صرفه‌جویی به عنوان یک امر بدیع و جدید نیست، بلکه اصلی از اصول اسلامی است که همپای دیگر اصول می‌باشد، اما در گذر زمان و در مکان‌های مختلف با شدت و ضعف‌هایی روبه‌رو بوده است، و الا مسلمان باید امر صرفه‌جویی و عدم اسراف را سرلوحه زندگی و معاش خود و خانواده‌اش قرار دهد. پیامبر (ص) می‌فرماید: «هر که

دین اسلام برای

دست یابی به اقتصاد سالم، بر

کار و تلاش و نیز مدیریت و

برنامه ریزی در حفظ اموال

(صرفه جویی و استفاده بهینه

از اموال) تأکید می‌ورزد.

به طور کلی دین اسلام اقتصاد سالم را از شرایط جامعه سالم دانسته و احتیاج را مردود شمرده است. دین اسلام برای دست یابی به اقتصاد سالم، بر کار و تلاش و نیز مدیریت و برنامه ریزی در حفظ اموال (صرفه جویی و استفاده بهینه از اموال) تأکید می‌ورزد.

منابع صرفه جویی

بحث درباره صرفه جویی با این سؤال آغاز می‌شود که در چه چیزی صرفه جویی کنیم؟ در پاسخ به این سؤال باید بگوییم که صرفه جویی در همه مواد و لوازمی که حفظ و نگاهداری آن موجب استفاده بهینه و بعدی از آن می‌شود، لازم و ضروری است. از جمله: برق، آب، گاز، غذا، لباس، وقت، امکانات تحصیلی و... در خانه؛ لباس کار، کفش، کلاه، دستگاه‌ها، مواد اولیه، منابع و ابزار انرژی زا و... در کارخانه‌ها و کاغذ، مصالح ساختمانی، لوازم خاص اداری، کامپیوتر و... در ادارات و به طور کلی هر آن چه نگاهداری و حفظ آن به اقتصاد فرد و جامعه کمک می‌کند و در آن تأثیرگذار است.

برای این که امر صرفه جویی در جامعه نهادینه و قانون‌مند شود لازم است اصول و قواعدی برای صرفه جویی در ادارات و کارخانه‌ها و نهادهای دولتی و خصوصی ترسیم گردد. اما از آن جا که صرفه جویی امری است که تا حد زیادی به باور و عقیده افراد وابسته است، با آموزش و تربیت صحیح، بهتر و بیش تر می‌توان به این مهم دست یافت و افراد را به این حقیقت واقف ساخت که صرفه جویی، در زندگی شخصی و جمعی اثری مثبت و سازنده دارد.

دانشمندان اقتصاد، برای ثروت سه نوع مصرف قائل اند: «ضرورت»، «میل» و «هوس».

«مصارف ضروری»، مصارفی است که نیازمندی‌های اصلی زندگی را تشکیل می‌دهد، از قبیل: خوراک، پوشاک و مانند این‌ها.

«امیال» در مورد مصارفی به کار می‌رود که جنبه نیازمندی‌های اصلی ندارد، ولی نوعی «توسعه در زندگی» و کسب رفاه بیش تر محسوب می‌شود.

بالاخره، «هوس» به مصارفی گفته می‌شود که از متن و حاشیه زندگی بیرون است و تنها وسیله ارضای پاره‌ای از خواست‌های غیرمنطقی و غیرعقلانی است. (مکارم

اسلام است که دستان تاول زده کارگر را می‌بوسد و افتخار می‌کند که پیروش برای بر آوردن مایحتاج خانواده خود تلاش می‌کند و محتاج کسی نمی‌شود. ایشان حتی می‌فرمایند: «الکاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله» (کافی، ۸۸۵) کسی که خود را برای اداره زندگی‌اش به مشقت می‌اندازد مانند کسی است که در راه خدا جهاد می‌کند. بدین ترتیب، مکتب اسلام هرگز انسان تن پرور و تنبل را مورد عنایت قرار نمی‌دهد و بر کار و تلاش و دست یابی به علوم و فنون توصیه اکید کرده است. اما از سوی دیگر، از حیث و میل دست‌رنج انسان‌ها ممانعت به عمل آورده و دستور داده است: «ولا توءتوا السفهاء اموالکم التي جعل الله لکم قیاماً» اموالتان را به دست سفهاء ندهید، (اموالی) که خداوند آن‌ها را اساس اجتماع قرار داده است. پیامبر (ص) در این باره می‌فرمایند: «ان الله تعالی یحب العبد التقی الغنی الحفی» خداوند بنده پرهیزگار، ثروتمند و مهربان را دوست دارد. نهج الفصاحه، ص ۱۵۲) بنابراین نگرش اسلام به امر اقتصاد، مثبت و سازنده است و هرگز با بیکاری و زهد و ریاضتی که باعث تحمیل مایحتاج فرد به دیگران شود، موافق نیست.

از سوی دیگر، اسلام بی برنامه‌گی در اقتصاد را که منجر به احتیاج می‌گردد، منع کرده است. امام علی (ع) می‌فرمایند: «احتج الی من شئت تکن اسیره» محتاج هر که شوی، اسیرش خواهی شد. مقصود این است که احتیاج، انسان را تا حد اسارت و بندگی تنزل می‌دهد، پس نبایست چنان عمل کرد که انسان مسلمان (خلیفه خدا در زمین) به علت مایحتاج زندگی به اسارت و بندگی دیگری در آید.

امر تعلیم و تربیت به طور رایگان و حق مسلم افراد در نظر گرفته شده است.

آمار نشان می دهد که متأسفانه بیش تر ثروت و سرمایه های ملت ما و بسیاری از کشورهای دیگر در دو قسمت اخیر مصرف می شود که کم تر به مصارف ضروری اختصاص می یابد.

نقش خانواده در آموزش بهره وری و صرفه جویی

خانواده، اولین و مهم ترین جایگاه شکل گیری شخصیت، فرهنگ، اندیشه و اعتقادات فرد است. خانواده ابتدایی ترین آموزشگاه و نهاد اجتماعی است که انسان در آن چگونه زیستن را در دامن مادر و پدر می آموزد.

در نهایت باید گفت مردمی که صرفه جویی را پیشه خود کرده اند از پرداختن به امیال و هوس هایشان کاسته اند، اما مردمی که بهره وری را هدف خود قرار داده اند، برای استفاده از ثروت ها و منابع سرشار الهی برنامه ریزی اصولی کرده اند، نه این که خود را محروم کنند. پس بهره وری در پله هایی فراتر از صرفه جویی قرار دارد.

کودک و نوجوان در بسیاری از رفتارها و گرایش های خود، از قبیل گرایش به شرکت در کارهای خیر و اهمیت دادن به کار و تلاش، وظایف و تکالیف دینی، خوش خلقی، ادب، قناعت، صرفه جویی، انفاق و بخشش به فقیران، کمک به مستمندان و... غالباً متأثر از تجارب خوشایند تربیتی در خانه و خانواده است. بنابراین برای آموزش بهره وری و صرفه جویی به فرزندان، قبل از هر چیز باید والدین و دیگر بزرگسالان خانواده با اصول بهره وری و صرفه جویی و منابع آن آشنایی پیدا کنند. یعنی پیش از هر چیز خود آنانند که باید هدف از بهره وری، کار بیش تر و با برنامه تر و مصرف منابع و ابزار و لوازم را بشناسند و سپس روش های مختلف آموزش این امور را به دیگران، بیاموزند. در این صورت والدین و مربیان می توانند با استفاده از دانسته های خود، از طریق رفتار و گفتار و حتی با بهره گیری از وسایل و ابزارهای آموزشی و تربیتی، اصول بهره وری و صرفه جویی را به فرزندان و دانش آموزان خود القا کنند.

برای این که مفهوم واقعی بهره وری در فرهنگ خانواده و جامعه ما رواج و اشاعه پیدا کند، قبل از هر چیز باید به بحث تعلیم و تربیت بپردازیم و آن گاه به شیوه های به کارگیری آن در خانواده و جامعه اشاره کنیم.

مفهوم تعلیم و تربیت

تعلیم از ریشه علم و به مفهوم آموختن، دانش آموختن و یاددادن است که در فارسی واژه آموزش به جای آن به کار می رود و به مفهوم یاددادن، علم آموختن و آموختن و آموزانیدن است.

تربیت عبارت است از فراهم کردن زمینه ها و عوامل برای شکوفا کردن استعداد های بالقوه انسان در جهت مطلوب. (استاد مطهری، ص ۵۶ و ۵۷)

پرورش نیز که هم معنی تربیت می باشد، عبارت است از: «جریانی منظم و مستمر که هدف آن کمک به رشد جسمانی، شناختی، روانی، اخلاقی و اجتماعی، یا به طور کلی رشد شخصیت پرورش یابندگان در جهت کسب هنجارهای مورد پذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا شدن استعدادهای آن هاست.» (سیف، ص ۱۲)

تعلیم و تربیت در اسلام و سایر مکاتب و ادیان بسیار حائز اهمیت است و در قوانین بسیاری از کشورهای جهان

از آن جا که بهره وری، کار و تلاش، صرفه جویی و از بین نبردن اموال، اموری فطری است، می توان با کمک گرفتن از فطرت انسان، فرزند را به رعایت اموال ترغیب کرد و او را به حفظ و به اندازه به کار بردن وسایل مورد نیازش عادت داد، و این مهم بهتر و بیش تر از همه، توسط مادران انجام می گیرد. هرگاه کودک و نوجوان در هنگام کار و تلاش، کمک به فقیر، رعایت انصاف در به کارگیری نعمات الهی و صرفه جویی و عدم حیف و میل وسایل خانواده، مورد تشویق والدین و

برای آموزش بهره وری و صرفه جویی به فرزندان، قبل از هر چیز باید والدین و دیگر بزرگسالان خانواده با اصول بهره وری و صرفه جویی و منابع آن آشنایی پیدا کنند.

دیگر اطرافیان قرار گیرند، انجام کلیه امور خیر آن‌ها را به آرامش و آسایشی می‌رساند که همواره طالب آن می‌شوند.

صرفه‌جویی و نقش والدین در برابر هم

والدین، دو عضو اساسی خانواده‌اند و در همه امور خانواده نقشی مهم ایفا می‌کنند. از آن جا که زوجین از همدیگر اثر می‌پذیرند، هر یک از آن دو می‌تواند به عنوان یک همسر پرکار، با برنامه، مقتصد و صرفه‌جو نمونه‌ای کامل و بارز از رعایت اموال باشد و همسرش را نیز تحت تأثیر قرار دهد. به بیان دیگر، زنان و مردان با انجام رفتارهای مقتصدانه می‌توانند همسرشان را به این امر خوشبین و علاقه‌مند سازند. یعنی باید هم به طور لفظی و هم عملی به این مهم پردازند.

نقش والدین در مقابل دوستان و اطرافیان

یکی از وظایفی که پدران و مادران می‌توانند در خصوص بهره‌وری و صرفه‌جویی بر عهده بگیرند، آموزش غیرمستقیم این امر به خویشاوندان، دوستان و اطرافیان است. یعنی در نشست‌ها، مجالس عروسی، مهمانی‌ها و گردش‌ها چنان عمل کنند که از جهت ارزش‌گذاری برای بهره‌وری و صرفه‌جویی، بر دیگران تأثیر بگذارند. برای مثال، هرگز بیکاری، بی‌برنامگی، اسراف و زیاده‌روی در خوردن، پوشیدن، مصارف مختلف آب، برق، گاز، تلفن و... را تشویق نکنند و بالعکس افتخار کنند که افرادی پرکار و صرفه‌جویند و از بیکاری و اسراف جلوگیری می‌کنند. والدین می‌توانند در عمل هم نشان دهند که کار زیاد و از سوی قناعت و صرفه‌جویی چه نقش مثبتی در اقتصاد زندگی‌شان داشته است. هم چنین در محل کارشان از امکانات بیت‌المال و نیز ابزار و لوازم شخصی استفاده بهینه کنند و از اسراف بپرهیزند و از دیگران نیز بخواهند نعمت‌های الهی را دور نریزند.

محیط‌های آموزشی

به طور کلی محیط‌های آموزشی، از جمله مدارس، از عوامل مهم تربیت و پرورش به شمار می‌آیند و در تکوین شخصیت و تخصیص‌های کودکان نقشی مؤثر دارند. در فضای مدرسه عناصر گوناگونی از قبیل مدیر، ناظم، معلم، مسئول تربیتی، مستخدم و همکلاسی‌ها حضور دارند که هر

یک از آن‌ها، به ویژه معلمان، می‌توانند به عنوان الگوهای مطلوب در شکل‌گیری ابعاد مختلف شخصیت دانش‌آموزان و ارج نهادن به کار و جدیت در کار، برنامه داشتن، ذوق و سلیقه، نحوه قناعت و صرفه‌جویی در بیت‌المال، تأثیرگذار باشند.

محیط اجتماعی

محیط اجتماع شامل انسان‌ها، روابط، عوامل ارتباطی، فرهنگی، مذهبی، سیاسی، اقتصادی و... است. اعضای خانواده با حضور در عرصه‌های مختلف اجتماعی نیز می‌توانند با رفتار و گفتار خود نقش تربیتی صحیحی در زمینه بهره‌وری، صرفه‌جویی و قناعت ایفا کنند.

نکته پایانی این است که پدر و مادر در عین خوش خلقی و مهربانی باید در همه امور تربیتی از جمله در زمینه بهره‌وری و صرفه‌جویی بسیار جدی باشند و فرزندانشان را چنان با برنامه و مقتصد بربایورند که کار و تلاش مبتنی بر برنامه، در زندگی روزانه آنان متجلی باشد و در صرفه‌جویی و رعایت بیت‌المال نیز چنان فرزندان خود را توجیه و تربیت کنند که آن‌ها حفظ اموال عمومی کشور را حفظ سرمایه‌های شخصی خود بدانند. به امید روزی که ملتی پرکار، با برنامه، مدیر و صرفه‌جو داشته باشیم.

ان شاء الله

منابع:

- معین، محمد: فرهنگ فارسی، صفحه ۱۳۹۴.
- نهج البلاغه، تحقیق صبحی صالح، نامه ۲۱.
- رهنمودهای مقام معظم رهبری در پیام نوروزی سال ۱۳۷۵.
- رساله نوین امام خمینی، برگرفته از تحریرالوسیله امام خمینی در مسائل اقتصادی، عبدالکریم شیرازی، ص ۲۰.
- ابراهیم حسن، حسن: تاریخ اسلام، چاپ مصر، ۱۹۶۴.
- نهج الفصاحه
- قرآن کریم
- وسایل الشیعه
- مکارم شیرازی، ناصر: اسرار عقب ماندگی شرق.
- شهید مطهری، مرتضی: تعلیم و تربیت در اسلام.
- فایضی، علی و آشتیانی، محسن: مبانی تربیت و اخلاق اسلامی.
- سیف، علی‌اکبر: روان‌شناسی پژوهشی
- مکارم الاخلاق
- تفسیر المیزان، جلد سوم
- اصول کافی، جلد پنجم